

<https://interscience.uz/>

ISSN 2181-1709 (P)

ISSN 2181-1717 (E)

SJIF: 3.805 (2021)

2023/2

**TA'LIM VA
INNOVATION
TADQIQOTLAR**

**ОБРАЗОВАНИЕ И
ИННОВАЦИОННЫЕ
ИССЛЕДОВАНИЯ**

**EDUCATION AND
INNOVATIVE
RESEARCH**

TA'LIM VA INNOVATSION TADQIQOTLAR
ОБРАЗОВАНИЕ И ИННОВАЦИОННЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ
EDUCATION AND INNOVATIVE RESEARCH

№ 2, 2023
fevral

<p>Muassis: Buxoro davlat universiteti Fan va ta'lim MChJ</p> <p>Bosh muharrir: Ma'murov Bahodir Baxshullayevich</p> <p>Jamoatchilik kengashi raisi: Xamidov Obidjon Xafizovich, Buxoro davlat universiteti rektori</p> <p>Tahririyat kengashi raisi: Maxmudov Mels Hasanovich</p> <p>Mas'ul kotib: Akramova Gulbahor Renatovna</p> <p>Texnik muxarrir: Davronov Ismoil Ergashevich</p> <p>Tahririyat manzili: Buxoro shahar, Q.Murtazoyev ko'chasi, 16-uy</p> <p>Telefon: +998(90)744-00-22</p> <p>E-mail: eirjurnal2020@gmail.com</p> <p>Jurnalning elektron sayti: www.interscience.uz</p> <p>Jurnal OAK Rayosatining 2021 yil 30 sentyabrdagi 306/6-son Qarori bilan PEDAGOGIKA, PSIXOLOGIYA, FILOLOGIYA, TARIX FANLARI bo'yicha falsafa doktori (PhD) va fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning dissertatsiya ishlari yuzasidan asosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ruyxatiga kiritilgan</p> <p>Bosishga ruxsat etildi: 28.01.2023 y. Qog'oz bichimi 60x84 1/8. b/t.12,5. Buyurtma raqami 1.23 «FAN VA TA'LIM» nashriyotida chop etildi. Buxoro shahar</p> <p>Jurnal 28.07.2021 yilda 9305 raqami bilan O'zbekiston Ommaviy axborot vositalari davlat ro'yxatidan o'tgan</p> <p>Jurnal 2020 yilda tashkil topdi va 2 oyda 1 marta chop etildi. 2021 yil noyabr oyidan boshlab har oyda 1 marta o'zbek, rus va ingliz tillarida chop etiladi</p> <p>«Ta'lim va innovatsion tadqiqotlar» xalqaro ilmiy-metodik jurnalidan ko'chirib bosish tahririyatning roziligi bilan amalga oshiriladi</p> <p>Maqolada keltirilgan faktlarning to'g'riligi uchun muallif mas'uldir</p>	07.00.00 – TARIX FANLARI	
	Elova D. D. Buxoro bosmaxona va nashriyotlariga texnika sohasidagi yangiliklarning kirib kelish tarixidan (1920-1924-yillar)	7
	Orziyev M. Z. Amir Temurning Xitoy harbiy yurishining ehtimoliy natijalari xususida...	12
	Temirov F. U. Mustaqillik yillarida Sadriddin Ayniy ilmiy-adabiy merosining o'rganilishi	18
	Сейдаметова Г. У. Каракалпаки в источниках последней четверти XIX – первой четверти XX вв.	23
	Orziyev M. Z. “Xorazmlik” askarlarning Yaqin Sharq musulmon davlatlari faoliyati tarixidan	27
	Махмудов Д. А. Илк ўрта асрлар манбаларида самарқанд топонимининг келиб чиқиши хақида айрим маълумотлар	32
	Qudratov Sh.Yo. Buxoro amirligida jadidlarning tadbirkorlikni rivojlantirish bo'yicha yangicha qarashlarining vujudga kelishi	38
	10.00.00 – FILOLOGIYA FANLARI	
	Xusanova Sh. I. Nonstandard language units in english	40
	Ruzieva S. Kh. Reflection of the characteristics of postmodern literature in the works of david mitchell	45
	Сайитов А. С. “Шахрошуб” Сайидо Насафи как источник восхвалению труда ремесленников	51
	Бабаева Ш. Б. Деятельность учителя по моделированию синтаксических понятий в обучении родного языка	54
	Fayzullaev M. B., Rakhimov M. M. The system of biological stative verbs meanings of uzbek language	58
Сайдахметова Д. Х. Формирование двуязычия и многоязычия в Узбекистане	62	
13.00.00 – PEDAGOGIKA FANLARI		
Закирова М. Р. Школьное руководство: оценка эффективности деятельности директора общеобразовательной школы в Республике Узбекистан	66	
Tangriyev A. J. Yuqori malakali yunon-rum kurashchilarining maxsus-kuch tayyorgarligi xususiyatlari	74	
Исмагилов Д. К. Моделирование как эффективная организация подготовки футболистов на этапе спортивного совершенствования	79	
Rahmatov Sh. A. Jahonda zamonaviy oliy ta'lim muassasalar shakllanishiga ta'sir ko'rsatgan asosiy shart-sharoitlar va omillar	83	
Муродов К. Н. Эркин курашчиларнинг куч чидамлилигини ривожлантиришда махсус тренажёрлар ва машқлардан фойдаланиш методикаси	87	

Xakimova D M Maktab o'qituvchilarining innovatsion salohiyatini rivojlantirishda innovatsion fikrlashning o'rni	94
Anarbayerov T. R. Yosh erkin kurashchilarning mashg'ulot jarayonida funksional imkoniyatlarini rivojlantirish va musobaqa samaradorligini oshirish	99
Qayumov X. M. Sport kurashida olib boriladigan o'quv mashg'ulotlar jarayonida tezkorlik va chaqqonlikni sifatlarini axamiyati va taxlil ko'rsatgichlari	104
Shagiyeov I. I. Erkin kurashda sportchilarning hujum va ximoya darajasini aniqlash asosida musobaqa faoliyati samaradorligini oshirish texnologiyalari	109
Karimjonova M. I. Xizmat itlarini umumiy va maxsus kurs bo'yicha tayyorlashda xalqaro tajribalar tahlili (Turkiya davlati kinologiya xizmatining xizmat itlarini o'rgatish uslubiyoti misolida)	113
Usmonov I. Z. Ayollar kurashida tezkor-kuch qobiliyatlarini rivojlantirish metodikasini takomillashtirish yo'llari	118
Камолова Ш. У., Амонхонова Я. Ўқитувчининг касбий компетентлиги педагогик фаолиятни амалга ошириш асосий омил сифатида	123
Ramzanova F. X. Bo'lajak o'qituvchilarda kasbga e'tiqodni rivojlantirishning mavjud holati va takomillashtirish yo'nalishlari	127
Мунарлова Р. У. Формирование акме - личности	135
Khadjiev I. Sh. Theoretical and conceptual foundations of measuring the quality of secondary education: a systematic literature review	140
Abdullayeva G. A. Boshlang'ich sinf o'qituvchilari faoliyatida klaster tizimini singdirishning ahamiyati va yo'nalishlari	153
Pirniyazova M. K. Talabalarda tadbirkorlik kompyensiyalarini rivojlantirishning xorijiy tajribalari	157
Saydaliyeva F. O'. "Universal kompetensiyalar" tushunchasining nazariy tavsifi va pyedagogik ahamiyati	162
Yarashev J. R. Bo'lajak erkin kurash sport murabbiyining kasbiy kompetensiyasini rivojlantirish	167
Maxmudova N. Dj. Maktabgacha Ta'lim Tashkiloti Pedagoglarining Texnologik Tayyorgarligi	171
Jumayeva M. A. Maktabgacha yoshdagi bolalarda ijtimoiy rivojlanish	174
Muxammadiyeva F. T. Maktabgacha ta'limda texnologiya ta'limi: bolalarga artefaktlardan foydalanish va yaratish imkoniyatlarini ta'minlash	180
O'tasheva L. Sh. Maktabgacha ta'lim tashkiloti tarbiyalanuvchilarining ota-onalariga: farzandlariga o'rgatish kerak bo'lgan 11 ta hayotiy ko'nikma	183
Ergasheva T. Sh. Boshlang'ich sinf o'quvchilarida shaxslararo munosabatga kirishish ko'nikmalarini rivojlantirish	187
Nurboev Q. M., Ro'zimurotov R. X. O'rta asrlarda sharq allomalarining yoshlarni kasb-hunarga yo'naltirishga oid qarashlari	191
Numonova D. U., Mirzayeva N. B. O'quvchilarda kasb-hunarga qiziqishni shakllantirish pedagogik muammo sifatida	198
Zaripova D. A. "SMART ta'lim" innovatsion ta'lim modeli sifatida	205
Нумонова Д. У., Рузимуротова У. Х. Дарс – ўқувчиларни касбга йўналтириш воситаси сифатида (ЕЧҚБТ фани мисолида)	209
Rahmonov R. R. O'rta masofaga yuguruvchilarning texnik tayyorgarlik bosqichida mashg'ulot yuklamalarining taqsimlanishi	217
Абидова Д. М. СМАРТ-технологиялар ва уларнинг жамият ҳамда таълимга жорий этилиши	225
Xolmurodova L. E. Oliy ta'limda umumiy va noorganik kimyo kursining kasbiy-pedagogik yo'naltirilganligi, tuzilmaviy tarkibi va taxlili	229
Komilova Z. X. Axborot texnologiyalari fanining hozirgi jamiyatdagi o'rni va ahamiyati	234

Bekchonova Sh. B. Raqamli ta'lim muhitida pedagogik va kiberpedagogik tamoyillar asosida amaliyotlar	238
Rajabova K. F. O'zbekiston ta'limining Finlyandiya ta'limi bilan integratsiyalashuvda xalqaro baholash dasturlarini qo'llash imkoniyatlari	244
Файзиев Я. З., Адизова К. Ф. Катта мактабгача тарбия ёшидаги болалар жисмоний тарбия технологияси концепцияси	251
Murodov J. J. Talabalarni jismoniy tarbiya va sport darslarida harakatlarga o'rgatish jarayonlari	256
Ibatova N. I. Talablarning tasviriy yaratuvchanlik, ijodkorlik potentsiallarini rivojlantirishda innovatsion texnologiyalardan foydalanish	261
Uzokova G. S., Xujamberdiyeva J. N. Ta'lim oluvchilarda o'quv-tadqiqotchilik faoliyatini shakllantirish muammolari	266
Mansurov Sh. Sh. O'zbek xalq milliy o'yinlari – qadriyatlar timsoli	272
Haqqulov T. R. Tarbiyaviy ishlarda artpedagogikadan foydalanishning nazariy asoslari.	276
Yuldashev A. A. "AVESTO", "ALPOMISH", "GO'RO'G'LI" DOSTONLARI VA BOSHQA MANBALARDA JISMONIY TARBIYA HAQIDAGI MA'LUMOTLAR	280
Eshmatov G'. E. Jismoniy tarbiya darslarida harakatli o'yinlarning pedagogik ta'sir xususiyatlari	284
19.00.00 – PSIXOLOGIYA FANLARI	
Tursunov L. S. O'smirlik davrida o'zlikni anglashning kognitiv asoslari	288
Элов З. С. Девиант хулқ-атворли ўсмирлар томонидан содир этилаётган ноқонуний хатги- ҳаракатларнинг психологик сабаблари	292
Jabborov X. X. Milliy tarbiya ijtimoiy-psixologik jarayon sifatida	297
Olimov L. Y. Sud psixolog eksperti ijtimoiy-psixologik kompetentligining rivojlanishida emotsional intellektning o'rni	308
Назаров А. М. Психологические особенности ориентации студентов на инновационную деятельность	314
Kushakova N. I. Gedonizm bolalar va ota-onalar munosabatlariga salbiy ta'sir sifatida	320
Shermatov F. T. Harbiy xizmatchilarning xizmat faoliyatda yuzaga keladigan stress va uni darajasini aniqlash usullari xulosa va tavsiyalar	325
Пулатова Н. М. Проблема конфликтного поведения в подростковом возрасте	331
Эльчиева Д. Организация процесса формирования интереса учащихся начальных классов к познанию	336
Мамараймова Р. У., Эшмуродова Ш. Ш. Стратегии выхода из конфликтной ситуации в подростковом возрасте	343
Ахмедова Насиба Особенности девиантного поведения подростков	347
Уришева П. Искусственный интеллект в образовании	350
Azimova Sh. S. Comparison of Online and Offline Questionnaires for the Use of the Internet in Psychological Research	353
Abdurakhmanov Z. Virtual educational system for the development of information and professional competence of future engineers	360
Maxmudova Z. M. Qo'riqlash xizmatida psixologik faoliyatning o'ziga xosligi	367
Ashurov R. R. Mental arifmetika mashg'ulotlari - bolalarda intellektual rivojlanishni ta'minlashning muhim omili sifatida	376
Nabiyeva O. R. Reproduktiv yoshdagi pedagog ayollarni ruhiy salomatligiga ta'sir etuvchi psixologik omillar	380
Файзуллаева Н. Психологические аспекты подготовки будущих специалистов в сфере туризма	384
Abdusoliev A. I. Davlat ulushi ishtirokidagi jamiyatlarda MHXS (moliyaviy hisobotning xalqaro standartlari) asosida buxgalteriya hisobini yuritish va moliyaviy hisobotlarni tuzish tartibi	389

o'rgatib borishimiz muhim sanaladi.

Ko'rib chiqilayotgan muammo doirasida art-pedagogika oliy ta'lim muassasi talabalarini kasbiy faoliyatga tayyorlashning o'ziga xos xususiyatlarini shakllantirishi bo'yicha quyidagilarni keltirish mumkin:

- ta'lim-tarbiya jarayonida tasviriy san'at vositalaridan keng foydalanish;
- ta'lim jarayonida pedagog va talaba o'rtasidagi muloqotning ustunligi;
- pedagog va talaba hamkorligida badiiy ijodiyot, auditoriya va auditoriyadan tashqari vaqtlardagi turli xil bir-biriga bog'liq mashg'ulotlar (ustaqil ish, mustaqil ta'lim);
- turli mavzularni mohiyatini o'rganishda badiiy adabiyotdan, xalq ogzaki ijodi hamda san'at asarlaridan keng foydalanish;
- bo'lajak o'qituvchilarning kasbga tayyorlash muhitini va ijodiy faoliyatini tashkil etish hamda rag'batlantirish.

Tarbiyaviy ishlarni amalga oshirish jarayoning samaradorligi, fan mazmunini artpedagogik vositalar yordamida singdirish, tarbiyaviy ishlarni amalga oshirish madaniyati, kerakli bilim, ko'nikma va malakaga ega bo'lishlari, ijodiy muloqot qobiliyatning shakllanganligiga bog'liqdir. Shuni alohida aytish muhimki, bo'lajak o'qituvchilarni art-pedagogika asosida kasbiy faoliyatga tayyorlashimizda ularda axloqiy immunitetni hosil qilish birinchi vazifalardan sanaladi. Ya'ni, salbiy holatlarga va muammolarga axloqan yondashib, san'at orqali go'zallikni his qilib, turli vaziyatlarga ijodiy yondashib o'z "men"ini shakllantirishlari juda muhimdir.

Xulosa

San'atning tarbiyaviy ta'siri uning shaxsga ijtimoiy-psixologik darajadata'sir etishga bog'liq bo'ladi. V. A. Suxomlinский "Tarbiya to'g'risida"gi kitobida "... har xil yo'llar bilan ruhning sezgirligini rivojlantirish, vijdonni uyg'otish, ma'naviyatni qo'llab-quvvatlash kerak», deydi. "Bunday tarbiya vositalari orasida, birinchi navbatda, go'zallik bilan tarbiya berish birinchi o'rinda turadi. Aynan, go'zallikka murojaat qilish, qalbni zabt etish, go'zallikni his qilish, odamning histuyg'ularini shu qadar yaxshiyadiki, u so'zni qabul qila boshlaydi, demak u tarbiyali bo'la boshlaydi" degan edi.

Xulosa o'rnida shuni ta'kidlashimiz mumkinki, haqiqatdan ham tarbiyaning eng birinchi vositasi estetik tarbiya sanalib, biz har bir jarayonni go'zal tushunchalar, chiroyli so'zlar bilan tarbiyaviy jarayonga boshlasak, o'ylagan natijalarimizga albatta yetishamiz.

Adabiyotlar.

1. Ilg'or pedagogik texnologiyalar asrsida dars o'tish yo'llari. O'quv uslubiy ishlanmalar to'plami. – T.: TDIU. 2005.

2. Сухомлинский В.А. О воспитании [Электронный ресурс]. URL:<http://pedagogic.ru/books/item/ro0/s00/z0000009/index.html> (дата обращения: 08.12.2013 г.).

3. Клепикова Г.И., Томашевская О.А. Артпедагогика в системе подготовки будущих педагогов // Художественно-эстетическое образование в современных условиях: Материалы заочной конференции, посвященной 45-летию Художественно - графического отделения КГБОУ СПО «Енисейский педагогический колледж», 2013. -С.21-23

4. Ералин К.Е. Изобразительное искусство Казахстана в системе художественно-профессиональной подготовки будущих учителей изобразительного искусства и художественного труда в педагогических институтах: автореф. дис. докт. пед. наук.- М., 1992.- 29с.

5. Небесайева Ж.О. Артпедагогический подход в подготовке учителей/ Материалы ХВИ ежегодной международной научно-практической конференции студентов, магистрантов, аспирантов и соискателей «Потенциал молодежи в Евразийской интеграции: - Экономика, Право, Политика».- Випуск

“AVESTO”, “ALPOMISH”, “GO‘RO‘G‘LI” DOSTONLARI VA BOSHQA MANBALARDA JISMONIY TARBIYA HAQIDAGI MA'LUMOTLAR

Yuldashev Alisher Axrorovich,

“Sport faoliyati” kafedrası o‘qituvchisi. Buxoro davlat universiteti

Annotasiya. Maqolada mustaqillik yillarida milliy qadriyatlar bilan bog‘liq bo‘lgan ilmiy meroslar, xalq og‘zaki ijodiyotining durdonalari, badiiy, diniy manbalarni chuqur o‘rganish va ularning ijtimoiy-tarbiyaviy jarayonlarini ommaga, ayniqsa o‘quvchi yoshlarga singdirish masalalari ilgari surilgan.

Kalit so‘zlar: Qadriyat, o‘quvchi, xalq, milliy, badiiy, meros, ijtimoiy, jismoniy.

Аннотация. В статье в годы независимости выдвигаются на суд общественности, особенно учащейся молодежи научные наследия, связанные с национальными ценностями, шедеврами народного творчества, углубленным изучением художественных и религиозных источников и их общественно-образовательных процессов.

Ключевые слова: Ценность, учащийся, народ, национальное, художественное, наследие, социальное, физическое.

Annotation. In the article, in the years of independence, scientific heritages related to national values, masterpieces of folk art, in-depth study of artistic and religious sources and their socio-educational processes are put forward to the public, especially to young students.

Key words: Value, student, people, national, artistic, heritage, social, physical.

O‘zbekiston mustaqilligi yillarida milliy qadriyatlar bilan bog‘liq bo‘lgan ilmiy meroslar, xalq og‘zaki ijodiyotining durdonalari, badiiy, diniy manbalarni chuqur o‘rganish va ularning ijtimoiy-tarbiyaviy jarayonlarini ommaga, ayniqsa o‘quvchi yoshlarga singdirish masalalari oldinga surilmoqda.

Respublikamiz birinchi Prezidenti I.A.Karimovning “Alpomish” dostonining yaratilishiga 1000 yil, “Avesto” kitobining 3000 yilligi va b.q. haqidagi munozaralari, mulohazalari va farmonlari bunga dalildir.

“Sharq” nashriyoti-matbaa aksiyadorlik kompaniyasi Bosh ta’ririya tomonidan madaniyatimiz tarixida ilk bor “Avesto” kitobi mukammal suratda nashr etildi. Umuman olganda qadimgi ajdodlar ijtimoiy turmush madaniyati, ayniqsa, sihat-salomatlik, jismonan chiniqish, mexnat hamda uzoq umr ko‘rib yashash uchun yaratgan ta’lim-tarbiya jarayonlari «Avesto»da chuqur ma’no va o‘rin egallagan.

Qadimgi ajdodlar jismoniy madaniyati xalq og‘zaki ijodida ayniqsa, ko‘proq ifodalanadi. Bularni «Alpomish» dostoni misolida tan olishga to‘g‘ri keladi. «Alpomish» dostonida kurash, otda poyga, kamondan o‘q otish va merganlik kabi jismoniy sifatlar Vataparvar va xalq uchun, sevikli yori uchun jonini ham fido qilish kabi eng ulug‘ insoniy fazilatlar madh etilgan. «Alpomish» dostonining ijtimoiy-tarbiyaviy xususiyati shundaki, bundan bir necha ming yillar mavjud bo‘lgan urf-odatlar, marosimlar, ayniqsa yigit va qizlarining bir-biriga vafodorligi, jismoniy jihatdan o‘ta barkamolligi, dushmanlarga shafqatsiz kurashlari odilona bayon etilgan. «Go‘ro‘g‘li» o‘nlab katta dostonlar mavjud. Ular Markaziy Osiyo, Kavkaz va boshqa xududlarda ham mashhurdir. Dostonlarning tarbiyaviy jihatlari shundaki, yigit va qizning muhabbatlari orqali xalq irodasi, an’analar, urf-odatlar mazmunida otda chopish, jang qilish, qilichlashish, tog‘, daryo, chakalakzorlarda quvlanib o‘tish, kurash, kamondan o‘q otish kabi jismoniy faoliyatlar yuqori saviyada madh etilgan. «Qirq qiz» dostonida hozirgi Qoraqalpog‘iston xududidagi janglar o‘z

ifodasini topgan. Bunda o'z ota-onalari, qavm-qarindoshlari uchun uch olishda dushmanlar bilan mardonavor jang qilishgan qizlar timsoli tasvirlanadi: «Rustam», «Toxir va Zuhra» kabi xalq og'zaki dostonlarida ham xalq irodasi, yovuz kuchlar va yigit-qizlarining sevgi-muhabbat yo'lida qurbon bo'lganliklari bayon etilishi bilan birgalikda, jasur, botir, pahlavon, chavondozi kabi sifatlar ham o'z ifodasini topgan. Qadimgi davrlar jismoniy tarbiyasi haqida yana fikr yuritilganda Ibn Sino haqida mulohazalar bildirishga to'g'ri keladi.

Jahon tibbiyot olamining buyuk sultonlaridan biri Abu Ali ibn Sinodir (980-1036). U falsafa, adabiyot, musiqa va boshqa ko'p sohalarni ham mukammal bilgan donishmanddir.

Ibn Sinoning ilmiy-pedagogik meroslari beqiyos ko'p. Ular ichida «Tib qonunlari» alohida ahamiyat kasb etadi. Bu asarni deyarlik barcha xalqlar o'z tillariga tarjima qilishgan. O'zbek tiliga ilk bor 1153 yilda, keyinchalik (1956, 1980, 1993) bir necha bor qayta nashr etildi.

Ibn Sinoning ijodiy faoliyati, «Tib qonunlari» va boshqa asarlarini ilmiy jihatdan o'rgangan, tahlil qilgan va ularning mohiyatini ochib bergan taniqli olimlar juda ko'p. Birgina O'zbekiston sharoitida ularning soni 100 dan oshib ketadi.

Buyuk allomaning ilmiy-pedagogik meroslarini chuqur o'rganishda taniqli pedagog S.R.Raximov (Samarqand DU), Respublikada xizmat ko'rsatgan fan arbobi, professor O.A.Rixsiyeva (O'zDJTU) va boshqalarning xizmati kattadir.

Ibn Sinoning ta'biri bilan aytganda «Sog'liqni saqlashning asosiy tadbiri – badan tarbiya»dir. Mutafakkir adibning 30 dan ortiq tibbiy asarlari shu kungacha yetib kelganligi ma'lum. Ularning hammasida ham, muallifning jismoniy mashqlarga oid ilg'or fikrlari va amaliy mashqlar mazmuni uchraydi.

Shuni ta'kidlash lozimki, Ibn Sino jismoniy mashqlarning shakli va mazmuni hamda uning mohiyatlarini gigiyena, sog'liqni saqlash va kasalni davolashdagi majmuiy tadbirlarda berib boradi. Bu esa har bir insonning jismoniy mashqlar bilan qachon va qaysi tartibda shug'ullanishini belgilab beruvchi ta'limdir. Masalaga shunday yondashish maqsadga muvofiq bo'lar edi.

«Tib qonunlari» haqida mulohaza qilinadigan bo'lsa, kitobning birinchi qismi (tomi) deyarli inson salomatligini saqlash va uni rivojlantirishga bag'ishlangan. Eng muhim tomoni shundaki, kitobda inson tanasi va uning a'zolari, insonni shakllantirish hamda uning kamolotida yuz beradigan anatomik tuzilishlar, fiziologik va ruhiy jarayonlarning holati, kasalliklarning kelib chiqish sabablari ilmiy jihatdan bayon qilingan. Bu holatlarni bilish, shu asosda insonlar o'z-o'zini tarbiyalashdek muhim bo'lgan ijtimoiy-tarbiyaviy jarayonlarni hayotda qo'llash bugungi kunning eng dolzarb muammolaridan biridir.

Ibn Sinoning jismoniy mashg'ulot kishining yoshiga, jinsiga, sog'-solomatligiga va kasalligiga qarab, turlicha shakl va uslublarda o'tkazish kerakligi haqidagi g'oyalari juda o'rinlidir. Shuningdek, bolalik, o'smirlilik, yigitlik va qarilik g'oyalarida kishi jismoniy mashg'ulotga turlicha munosabatda bo'lishi kerakligi masalalarini alohida uqtiradi. Bu ilmiy-pedagogik ta'lim merosi jahon xalqlari jismoniy madaniyati tarkibiga singib ketgan ijtimoiy turmush voqyealigidir, desa bo'ladi. Bu holatlarni barcha oilalar, ayniqsa mahalliy millat vakillari, shuningdek, barcha tarbiyaviy maskanlar, o'quv yurtlarida qayta-qayta o'rganishlari lozimdir.

Ibn Sino ta'limining eng yuksak va hayotiy jihatlardan biri shundaki, «Badantarbiya kishini chuqur va ketma-ket nafas olishga majbur qiluvchi ixtiyoriy harakat» mo'tadil ravishda va o'z vaqtida badantarbiya bilan shug'ullanuvchi odam buzilgan xiltlar tufayli kelgan kasalliklarning va mijoz hamda ilgari o'tgan kasalliklar tufayli keluvchi kasalliklarning davosiga muhtoj bo'lmaganligini bashorat qilib bergan.

Ibn Sinoning turli xil kasalliklarni oldini olish va uni davolashda badantarbiya mashqlaridan foydalanish tajribalarini Respublikada xizmat ko'rsatgan fan arbobi tibbiyot fanlari doktori professor O.A.Rixsiyeva (16-12) ham ma'qullaydi.

Ibn Sinoning ta'kidlashicha, badantarbiya bilan mashg'ul bo'lmay qo'yan kishi ingichka og'riq (a'zolarining torayishi) kasaliga uchraydi, chunki harakatsizlik natijasida uning a'zolari zaiflashadi.

U badantarbiya turlarini asosan ikki guruhga bo'ladi:

1. Odamning ish jarayonlarida qiladigan harakatlari.
2. Maxsus badantarbiya harakatlari.

Buyuk olim badantarbiya deganda asosan maxsus badantarbiya harakatlarini nazarda tutadi. Shu sababdan badantarbiya turlari juda ko'p bo'lib, ular tez, nozik, yengil, kuchli va hokazo tarzlarda bajarilishini eslatadi. Bu albatta ilmiy nuqtai nazardan olganda har bir shug'ullanuvchi uchun asosiy ta'limdir.

Ibn Sino tortishish, mushtlashish, yoydan o'q otish, tez yurish, nayza otish, osilish, bir oyoqda sakrash, qilichbozlik, nayzabozlik va otda yurishlar badantarbiyaning tez bajariladigan turlariga kirishini aytadi. Nozik va yengil turiga arg'imchoq uchish, belanchakda tik yoki yotib uchish, qayiq va kemalarda sayr qilish va boshqa harakatlardir, deydi u.

Badantarbiya kuchli turiga, kishining o'z soyasi bilan olishishi, katta va kichik koptoklar bilan chavgon o'ynash, kurash, tosh ko'tarish, chopayotgan otni jilovidan tortib to'xtatish kabilarni kiritadi.

Ibn Sinoning tavsiyasiga ko'ra badantarbiya vaqtida tez va shiddatli harakatlar, yengillari bilan doim almashtirib turish, shuningdek, ma'lum bir harakatni uzoq vaqt bajarmaslik uslublarini uqdiradi.

Tan olish kerakki, bundan ming yillar oldin amaliy tajribada sinalgan va ilmiy jihatdan asoslangan bu jismoniy (badan) tarbiya Xalqaro sport harakatining muhim mezonlariga aylanganligi barcha sport turlari bo'yicha murabbiylarni lol qoldiradi. Yana e'tiborli tomonlardan biri shundaki, turli kasalliklarni davolashda ruhiy oziqa berish (xursandchilik) yo'llarini, ya'ni turli xil sayrlar, sayohatlar, kemalarda suzish, tabiat manzaralaridan bahramand bo'lish omillarini ishlatishni tavsiya etgan.

Ibn Sino har bir a'zoning kasalini tuzatish uchun maxsus harakatlar – jismoniy mashqlar borligini eslatadi. Bunda uqalash (massaj) mashqlarini ko'zda tutadi va ularni quyidagi turlarga bo'ladi:

1. Gavdani baquvvat qiluvchi – kuchli uqalash.
2. Gavdani yumshatuvchi kuhsiz uqalash.
3. Ozdiruvchi – davomli uqalash.
4. Gavdani o'stiruvchi – mo'tadil uqalash.

Olim ta'kidlashicha uqalash dag'al yoki yengil bo'ladi. Dag'al uqalash dag'al latta bilan amalga oshiriladi. Yengil uqalashni karb yoki yengil (yuqa) latta bilan bajariladi. Uqalashlar asosan bo'shashgan a'zolarini zichlatish, yumshoqlarini qotirish, dag'alini mayin qilish va qattiqlarini yumshatish maqsadida qilinishini bildiradi.

Bundan tashqari badantarbiya bilan bog'liq uqalashlar to'g'risida ham ta'lim beradi:

1. Badantariyaga tayyorlovchi deb atalgan uqalash (sport trenirovkalari, musobaqalari oldidan hozirgi davrda qo'llaniladi).

2. Badantariyadan keyin qilinadigan uqalash. Buni badanning o'z holiga keltiruvchi uqalash yoki tinchlantuvchi uqalash deyish mumkin. Bu hol ortiqcha toliqqan, o'ta ko'p og'ir mashqlar (trenirovka, musobaqa) bajargandan keyin qo'llaniladi. Ayniqsa ko'pkari (uloq), poyga, kurashdan keyin uqalash mashqlari hayotda ko'p qo'llaniladi.

Uqalash mashqlarining qon aylanish tizimini tezlatish (maromiga yetkazish), nafas olishni yaxshilash, xazm qilish a'zolarining ish faoliyatlarini to'g'ri yo'lga solishda muhim ahamiyat kasb etishi allomaning ilmiy-amaliy ta'limida to'la mazmun topganligining shohid bo'lish mumkin.

Shuni ham eslatish zarurki, Ibn Sino salomatlikni saqlash va uni mustaqamlashda dam olish, uyqu va me'yorida ovqatlanish hayotiy zaruriyatligini eng asosiy omillardan

deb biladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Abdullayev A.A., Xonkeldiyev Sh.H., jismoniy tarbiya nazariyasi va uslubiyati, darslik, Farg'ona, 2001.

2. Abdumalikov R., Jismoniy madaniyat va sport ixtisosligidagi talabalarni boshqaruvchilik faoliyatlariga tayyorlashning nazariy va amaliy asoslari, monog., T., O'zDJTI nashr, 1994, 162 bet.

3. Abdumalikov R., Qudratov R.Q., Yarashev K.D., Ko'pkari, ilmiy-ommabop kitob, T., O'zDJTI nashr, 1997, 117 bet.

4. Abdumalikov R., Eshnazarov J.E., Ajdodlar jismoniy madaniyat tarixini o'rganish masalalari, o'quv qo'llanma, T., Matbuot, 1993.

5. Akramov A.K., O'zbekistonda jismoniy madaniyat va sport tarixi, o'quv qo'llanma, T., O'zDJTI nashr, 1997.

6. Alpomish dostoni 1-2 qismlar, T., «O'zbekiston», 1992-1993.

JISMONIY TARBIYA DARSLARIDA HARAKATLI O'YINLARNING PEDAGOGIK TA'SIR XUSUSIYATLARI

*Eshmatov G'ayrat Egamberdievich,
Qarshi davlat universiteti, jismoniy tarbiya va sport turlari kafedrası
o'qituvchisi*

Maqolada jismoniy tarbiya va ta'lim jarayoniga harakatli (milliy) o'yin vositasining pedagogik ta'siri jismoniy tarbiya jarayonida harakatli o'yinlar o'ta samarali vosita ekanligi bolalarni harakatli o'yinlar orqali sog'lom, serharakatchan qilib tarbiyalash haqida fikr yuritilgan

Tayanch tushunchalar: Bolalar, jismoniy tarbiya, pedagogika, psixologiya, anatomiya, fiziologiya, ta'lim, ijtimoiy, ilmiy

ХАРАКТЕРИСТИКА ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ЭФФЕКТА АКТИВНЫХ ИГР НА УРОКАХ ФИЗИЧЕСКОГО ВОСПИТАНИЯ

*Эшматов Гайрат Эгамбердиевич,
преподаватель кафедры физического воспитания и спорта Каршинского
государственного университета*

Аннотация. В статье утверждается, что педагогическое влияние подвижным (национальной) игры на физическое воспитание и процесс обучения заключается в том, что подвижные игры являются очень эффективным инструментом в процессе физического воспитания для воспитания детей здоровым, активным образом с помощью подвижных игр.

Ключевые слова: дети, физическое воспитание, педагогика, психология, анатомия, физиология, образование, социальная, научная.

CHARACTERISTICS OF THE PEDAGOGICAL EFFECT OF ACTION GAMES IN PHYSICAL EDUCATION LESSONS

*Eshmatov Gayrat Egamberdievich,
teacher of the Department of Physical Education and Sports, Karshi State
University*

The article argues that the pedagogical impact of mobile (national) play on physical education and learning process is that mobile games are a very effective tool in the process of physical education to bring up children in a healthy, active way through mobile games

Key words: Children, physical education, pedagogy, psychology, anatomy, physiology, education, social, scientific

Jismoniy tarbiya oldiga qo'yilgan vazifalarni bajarishda barcha o'quv yurlari ta'lim tizimidagi yosh avlodni jismoniy baquvvat, chaqqon, irodali, vatanparvarlik ruxida tarbiyalab voyaga etkazish uchun jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlarini «Ta'lim to'g'risidagi» qonuni Kadrlarni tayyorlash milliy dasturi hamda O'zbekistonda jismoniy tarbiya va sportni rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qonunlari, O'zbekiston Respublikasi birinchi Prezidentining 2002 yil 24 oktyabrdagi PF-31-54 sonli «O'zbekiston bolalar sportini rivojlantirish jamg'armasini tuzish» to'g'risidagi farmoni va uni bajarish tadbirlariga suyangan holda yangi usullar bilan tashkil qilish va o'tkazish maqsadida muvofiqdir. Ushbu ishlar samarali bajarilishi uchun bolalarning eng kichik yoshdan boshlab milliy harakatli o'yillar vositasi bilan jismoniy salomatlik «poydevorini qurish»ni amalga oshirish mumkin.

Maktab davridan boshlab o'quvchilarning ma'naviy, jismoniy va funkstional shakllanishida harakatli o'yinlarining o'rni beqiyosdir. Standart mazmundagi vazifa,